

KLAGE TIL DISKRIMINERINGSNEMNDA

Klager: Foreningen “Foreldre til blinde barn”, www.ftbb.no

Innklaget: Utdanningsdirektoratet

Saken gjelder: Diskriminerende forhold ved innføring av nye læreplaner som inneholder kompetansemål som ikke kan nås av blinde og sterkt svaksynte barn.

Dato: 2022-02-10

Innledning

Foreningen “Foreldre til blinde barn” (FTBB) klager med dette Utdanningsdirektoratet inn til Diskrimineringsnemnda for brudd på § 6 i Likestillings- og diskrimineringslova.

Høsten 2020 ble det innført nye læreplaner for 1.-9. trinn. Samfunnet endrer seg raskt, og de nye læreplanene har økt fokus på det å lære og opparbeide gode metoder for å tilegne seg kunnskap slik at kompetansen elevene utvikler er nyttig også på områder som i dag er ukjent.

Som de foregående læreplanene, inneholder også de nye læreplanene kompetansemål som forutsetter bruk av syn.

Vi mener dette bryter med § 6 i Likestillings- og diskrimineringslova som fastslår at det er forbudt å diskriminere på grunn av blant annet funksjonsnedsettelse.

Sakens faktum

Informasjonen nedenfor viser at Utdanningsdirektoratet ikke har tatt hensyn til gruppen blinde og sterkt svaksynte elever ved utarbeidelse av nye læreplaner, da disse inneholder kompetansemål som krever syn. Denne gruppen elever er i denne sammenhengen utsatt for en diskriminering.

Kompetansemål som ikke kan nås av blinde

De fleste fag inneholder kompetansemål som ikke kan nås av blinde og sterkt svaksynte elever. Nedenfor kommer vi med noen få, tilfeldig valgte eksempler.

Norsk 2. trinn:

- skrive tekster for hånd og med tastatur
- lage tekster som kombinerer skrift med bilder

Kroppsøving i 2. trinn:

- øve på å avlevere, ta imot og leke med ulike redskaper og balltyper

Samfunnsfag 4. trinn:

- beskrive kultur- og naturlandskap i Norge og samtale om hvordan historiske og geografiske kilder, inkludert kart, kan gi informasjon om landskap

Engelsk 2. trinn:

- lytte til, lese og samtale om innhold i enkle tekster, inkludert billedbøker

Kunst og håndverk 10. trinn:

- visualisere form ved hjelp av frihåndstegninger, arbeidstegninger, modeller og digitale verktøy
- reflektere kritisk over visuelle virkemidler og eksperimentere med ulike visuelle uttrykk i en skapende prosess
- lage skisser til fornyelse av lokale omgivelser og modellere arkitektoniske løsninger som ivaretar ulike behov og interesser

Matematikk 10. trinn:

- utforske og sammenligne egenskaper ved ulike funksjoner ved å bruke digitale verktøy

Kroppsøving 10. trinn:

- øve på og gjennomføre danseaktiviteter fra ungdomskulturer og andre kulturar, og sammen med medelever skape og presentere dansekomposisjoner
- forstå flere typer kart og digitale verktøy og bruke dem til å orientere seg i kjente og ukjente miljø

Læreplanverket åpner ikke for at kompetansemålene og vurdering av måloppnåelse kan tilpasses funksjonshemmede elevers forutsetninger. Dette er i seg selv diskriminerende.

Det er forventet at alle elever skal beherske flere digitale løsninger, men ingen etterser at disse er tilgjengelige med blindetekniske hjelpemidler. I matematikk er Geogebra et verktøy som er mye brukt. En masteroppgave fra 2017¹ viser at dette verktøyet ikke kan benyttes av blinde. FTBB kjenner ikke til tilsvarende verktøy som fungerer med blindetekniske hjelpemidler.

Tegnspråkbrukere har egne læreplaner i fagene norsk, drama og rytmikk, engelsk og norsk tegnspråk. Det er mange kompetansemål i læreplanene som ikke kan nås av blinde og sterkt svaksynte, likevel har denne elevgruppen kun krav på tilpasset *opplæring*, ikke tilpassede *kriterier* for måloppnåelse.

Slik læreplanene er utformet i dag, har ikke blinde og sterkt svaksynte elever mulighet til å oppnå toppkarakter. Dette gjør at de stiller svakere enn nødvendig når de skal søke

¹ MASTER THESIS In Universal Design of ICT, May 2017, Evaluation of Interactive Learning Materials for Universal Design: Case of GeoGebra in Norwegian High Schools by Pooja Shrestha

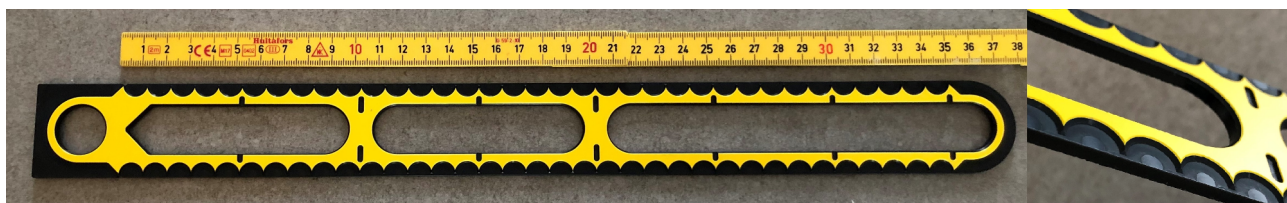
videregående opplæring og høyere utdanning. I tillegg fratras de følelsen av mestring og dermed også troen på seg selv.

Eksempler

For å illustrere hva dette innebærer i praksis, tar vi med et par eksempler. De to utvalgte eksemplene er bare to av mange lignende tilbakemeldinger og evalueringer. De blinde og sterkt svaksynte elevene blir målt etter kompetansemål, og får tilbakemeldinger med forslag om forbedringer, som ikke tar hensyn til synsnedsettelsen eller begrensningen i hjelpemiddelet.

Kunst og håndverk

Eksempelet er fra en blind elev som på 8. trinn lagde et skrin. Eleven har en taktil linjal som måler 0,5 cm nøyaktighet. Figuren under er et illustrasjonsbilde av en tilsvarende linjal som har nøyaktighet på 1 cm.

Det gule området er hevet over det sorte området slik at den blinde eleven kan kjenne og telle seg fram til antall centimeter.

Etter uker med måling, saging og pussing var skrinet klart. Bildene nedenfor viser resultatet av arbeidet:

Den blinde elven var selv godt fornøyd med skrinet, men tilbakemeldingen fra læreren var ikke like positiv.

Slik lød evalueringen fra læreren:

- Forarbeid: Godkjent
- Riktig oppmåling/nøyaktighet: Boksen er stort sett rett i vinklene - noe skjevhet i frontvegg.
- Sammenføyning: Delvis tett (bunn), ellers pent utført.
- Etterbehandling: Boksen er stort sett meget godt pusset.
- Tilbakemelding: Husk å være nøyaktig når du måler opp (forarbeid og arbeid med linjal).
- Karakter: 4/5

Karakteren er ikke viktig her, men at den blinde eleven fikk beskjed av sin kunst og håndverkslærer om å være mer nøyaktig i oppmålingen. Begrensningen i hjelpemidlet, i dette tilfelle den taktile linjalen, ble ikke hensyntatt i evalueringen.

Hadde karakteren blitt bedre dersom læreren eller assistenten hadde målt? Med en taktill linjal med 0.5 cm som minste måleenhet mener vi at tilbakemeldingen gitt over er svært uheldig.

Kroppsøving

Den samme eleven hadde basket og innebandy som tema i kroppsøving høsten 8. trinn. Tilretteleggingen besto i at den blinde eleven og hans assistent fikk halve gymsalen for seg selv slik at de kunne øve på følgende tekniske ferdigheter.

- Basketball: sprette ball, sentre, drible og skyte ballen i kurven
- Innebandy: føre ballen i sikksakk mellom kjepler for så å skyte ballen i mål

Den blinde eleven så på disse oppgavene som svært krevende og var forståelig nok ikke topp motivert. Eleven klarte å sprette basketballen 100 ganger, men dette krevde en enorm konsentrasjon. Å sentre var bare å gi opp siden eleven ikke har øye-hånd-koordinasjon som kreves for en slik øvelse. Det å skyte på kurven opplevdes også som en umulig oppgave selv om eleven var heldig og traff en gang iblant. I innebandy var det enda mer krevende siden eleven ikke kunne se hverken kjeplene, målet eller hvor ballen var i forhold til kølla.

Kroppsøvingslæreren la merke til at eleven ikke alltid var like motivert til å øve på tekniske ferdigheter og ga følgende tilbakemelding:

“Synes du hadde en veldig fin utvikling både i basketball og innebandy på den tekniske biten, og du jobbet veldig godt og konsentrert i de fleste timer. I starten av både basketball og innebandy ga du opp når det ble vanskelig, og det er absolutt forståelig at det er vanskelig, men her kan du til neste gang jobbe med det å være positiv og alltid forsøke ditt beste selv om ting er vanskelig. Dette synes jeg du ble veldig god til etter hvert og jobbet super bra og konsentrert utover i perioden med basketball og innebandy. Veldig fornøyd med utviklingen din i ballspill!”

Karakter: 5”

Igjen er det ikke karakteren som er problemet, men at fokuset blir på at eleven skal "være positiv og alltid forsøke sitt beste" uavhengig av aktiviteten. Vi mener dette er en urimelig forventning. I tillegg var det slik at eleven ikke var sammen med klassen i disse aktivitetene, men på en egen banehalvdel sammen med en assistent. Eleven opplevde dette som ekskluderende.

Ferdigheter i basket og innebandy er ikke definert som egne kompetansemål i læreplanen i kroppsøving, men siden det ikke finnes egne læreplaner for blinde elever i kroppsøving blir de evaluert på lik linje med sine seende medelever - uavhengig av aktiviteten.

Senere var kreativ dans på programmet. Elevene ble delt inn i grupper og skulle koreografere sin egen dans. Når man lærer en bestemt dans, består dette av å herme etter andre. Uten syn er dette umulig og det er både tid- og energikrevende å lære en dans steg for steg når alt skal forklares med ord. Dersom en seende faller ut av dansen og ikke husker neste bevegelse, vil et raskt blikk på de andre hjelpe. Slik fungerer det ikke for blinde elever, så både opplæringen og gjennomføringen av en slik aktivitet er betydelig mer krevende. I tillegg var det mye latter i disse timene og den blinde eleven kunne aldri vite hva som ble ledd av og følte ofte at latteren var på grunn av egne feiltrinn. Dette ble for mye for den blinde eleven og det ble derfor bedt om en alternativ aktivitet. Skolen og Statped mente at eleven hadde gode forutsetninger for å delta i dansen, men etterhvert lyttet de til elevens ønske. Statped bemerker at et fritak kan få konsekvenser siden det påvirker elevens inkludering i klassen og potensielt gir eleven større utfordringer på videregående skole når det er mindre fleksibilitet knyttet til fritak fra kompetansemålene.

Skal det være slik at blinde og sterkt svaksynte elever får reduserte muligheter til høyere utdanning grunnet fritak fra dans? Vi mener dette faller på sin egen urimelighet.

Psykisk helse

De blinde og sterkt svaksynte elevene opplever daglig:

- at pedagogene ikke har nødvendig kompetanse knyttet til pedagogiske metoder og bruken av blindetekniske hjelpemidler
- at digitale verktøy og læremidler ikke er tilgjengelige med blindetekniske hjelpemidler
- å bli målt på kompetansemål krever syn

Dette resulterer i at de fratas muligheten til å mestre. Når man henger etter faglig, kan man ikke delta aktivt i klasseromsundervisningen. Ønsket om å prestere (det umulige?) fører til en stor frustrasjon og et høyt stressnivå for mange blinde elever som anstrenger seg kraftig for å være en del av fellesskapet. Som om det ikke var nok, opplever også denne elevgruppen at de blindetekniske hjelpemidlene er ustabile og stadig ute av drift.

Hva gjør en slik hverdag med blinde elevers selvfølelse når dette pågår over lang tid?

I sitt innlegg på FaceBook den 22.01.2022 om sårbare barn, skriver Simon Malkenes følgende:

“I stedet kan en fortsette å snakke om at det er innsats som teller på skolen og at de er de sårbare barnas egen feil at de ikke skjerper seg slik at de lykkes i konkurransen med de ressurssterke.

Platon kalte dette en edel løgn, den løgnen som forklarer at urettferdighet er rettferdighet. Bourdieu har kalt det en sosiodyce; en rettferdiggjøring av de privilegerte i det nyliberale kunnskapssamfunnet. Den edle løgnen blir selvsagt omfavnet og forsvart av de som tjener på den. Samtidig blir den påtvunget de den rammer ved at de som ikke lykkes tror det er deres egen feil, som om de sårbare barna er skyldig i sin egen sårbarhet.”

Vi har gjentatte ganger forsøkt å få oppmerksomhet rundt den pågående diskrimineringen av blinde og sterkt svaksynte elever i norsk skole. Alt vi har hørt tilbake er at systemet er godt nok til ivareta denne elevgruppen - dette til tross for at det er stadig flere medieoppslag som viser det motsatte. Å påstå at systemet er godt nok er en hån mot alle barna som ikke lykkes. I tillegg ligger det en undertone her som forteller barna som ikke lykkes at det er deres skylden.

At noen lykkes, kan ikke brukes som argument for at systemet er godt nok. Sakene som omhandler elever som ikke lykkes er lakmustesten for kvaliteten på undervisningstilbudet som gis til blinde og sterkt svaksynte elever. Hvis vi ikke kan bruke enkeltsakene, både de gode og dårlige, som illustrasjon av generelle problemstillinger så kommer vi ingen vei videre.

Med et stort antall kompetansemål som ikke kan nås av elever med nedsatt syn, opplever flere elever å få fritak i fag som er krevende å tilrettelegge. Vi ser også at det gis fritak for å lette på byrden, i stedet for å fokusere på å øke kvaliteten på tilretteleggingen. Fritak er en kortsiktig løsning som dessverre gjør det enda vanskeligere for disse elevene å lykkes senere i livet. I stedet for å gi blinde og sterkt svaksynte elever fritak og opptak på videregående skole og høyere utdanning basert på særskilt grunnlag, må det heller fokuseres på tilgang til læremidler, egnet tilrettelegging og kompetansemål som kan nås uten krav til syn.

Veiledningsmateriell

Statped utga i april 2013 “Veiledningsmateriell om å tilrettelegge opplæringen i fag for sterkt svaksynte og blinde elever”. Det er viktig at dette materialet oppdateres slik at lærerne får veiledningsmateriell som samsvarer med de nye læreplanene. Såvidt vi vet, er dette arbeidet ikke igangsatt selv om det er over to år siden de nye læreplanene ble lansert.

Denne veilederen er et viktig verktøy for lærerne i deres arbeid med å tilrettelegge arbeidet med kompetansemål for elever som er blinde eller sterkt svaksynte. Ved forrige fagfornyelse, Kunnskapsløftet 2006, tok det 7 år før veilederen var på plass. Det er ikke akseptabelt at en elevgruppe må vente i 7 år på at lærerne skal få materialet de trenger for å tilrettelegge arbeidet med kompetansemålene. Uten en veileder hvor dette arbeidet er satt i system, blir

det opp til hver enkelt lærer og finne ut av dette på egenhånd. Dette skaper store forskjeller i utdanningstilbudet som gis til blinde og sterkt svaksynte.

Det er Utdanningsdirektoratets ansvar å sørge for at veiledningsmateriell blir oppdatert ved utgivelse av nye læreplaner og at fagfolk som representerer elever med funksjonsnedsettelse blir inkludert og lyttet til når nye læreplaner utarbeides.

Nylig har vi fått opplyst at Statped har fått et hasteoppdrag med å oppdatere veiledningsmateriell som samsvarer med det nye læreplanverket. Dette arbeidet burde vært gjort parallelt med utarbeidelsen av læreplanverket. På den måten kunne veiledningsmaterialet vært klart da læreplanene ble utgitt.

Tilpasset opplæring

Tegnspråklige elever har rett til å få tilrettelagt undervisning på tegnspråk samt et eget fag som sikrer opplæring i tegnspråk. Blinde elever har ikke den samme lovfestede rett til at alt undervisningsmateriell skal være tilgjengelig i punktskrift og eget fag som sikrer tilstrekkelig opplæring i punkt og blindetekniske hjelpemidler. Blindes rett til opplæring i punkt og bruken av blindetekniske hjelpemidler kommer i tillegg til den ordinære undervisningen og er hjemlet i § 2-14 i Opplæringslova. Det er svært ulikt hvordan skoler legger opp planen for innhold og bruk av disse timene. Dette skaper store forskjeller i undervisningstilbudet som blir gitt til blinde barn.

Nødvendige tilpasninger for blinde elever er kun forankret i Opplæringslova § 1-3 som omhandler alle elevers rett til tilpassa opplæring. Det kommer ikke tydelig fram av loven at alt undervisningsmateriell og metoder skal være tilpasset den blinde eleven.

Spesialundervisning

De fleste skoler klarer ikke å tilpasse undervisningen tilstrekkelig for den blinde eleven. Mange blinde elever får derfor spesialundervisning etter § 5-1 i Opplæringslova.

Det stilles ingen formelle krav til synspedagogisk kompetanse hos spesialpedagoger, pedagoger og assistenter som underviser blinde og sterkt svaksynte elever.

Etter innføringen av Kunnskapsløftet 2020 opplever mange blinde elever at læremidlene som benyttes i skolen ikke er universelt utformet og at de få som er universelt utformet likevel ikke er tilgjengelige med blindetekniske hjelpemidler. Dette har ført til en drastisk forverring i blinde elevers mulighet til å få et likeverdig utdanningstilbud slik de har krav på etter § 21 i Likestillings- og diskrimineringslova.

Forslag til løsning

Vi i FTBB har følgende forslag til løsning:

- Gjennomføre en kartlegging av dagens situasjon for blinde elever
- Å endre kompetansemålene slik at de ikke krever syn
- Å innføre egne læreplaner for blinde og sterkt svaksynte elever

Det første som bør gjøres er en grundig kartlegging av dagens situasjon. Basert på en slik kartlegging kan man identifisere feil og mangler i systemet og sette inn målrettede tiltak for å tette hullene. Denne kartleggingen kan ikke begrenses til hvordan blinde og sterkt svaksynte elever måles etter dagens kompetansemål og hvorfor vi ser et omfattende bruk av fritak. Den bør også ta for seg om skolene har rett kompetanse slik at eleven får tilstrekkelig tilrettelegging. I tillegg må det undersøkes om eleven benytter egnede læremidler og om de blindetekniske hjelpemidlene benyttes på en hensiktsmessig måte.

Siden mange av kompetansemålene forutsetter syn, opplever mange blinde og sterkt svaksynte elever at de får fritak i fag, eller enkeltemner i fag. Dette er ingen god langsiktig løsning. På kort sikt kan det oppleves som en god løsning, men har man først fått fritak i et fag/emne, er det lett å få fritak i flere. Vår erfaring er at fritak blir foreslått som et tiltak til i stedet for å stille krav til tilretteleggingen. Her vil veileder Statped nå arbeider med være svært nyttig.

Det siste og mest omfattende forslaget er å utarbeide egne læreplaner for blinde og sterkt svaksynte. Hørselshemmede har egne læreplaner i norsk, engelsk og rytmikk. Disse læreplanene tar hensyn hørselstapet. I tillegg kreves det dokumentert kompetanse innen tegnspråk for å kunne undervise etter disse læreplanene. FTBB mener at også våre barn fortjener å bli målt etter kompetansemål det er mulig å oppnå og at de blir undervist av kompetent personell.

Rettslige anførsler

Vi anfører i denne saken at blinde og svaksynte elever har blitt utsatt for en diskriminering etter likestilling og diskrimineringsloven (Idl). I denne saken anføres det at Utdanningsdirektoratet har brutt Idl. § 6 og § 8. Dette bruddet fører videre brudd på Idl. § 21.

Brudd på Idl. § 6

For det første vil vi anføre at blinde og sterkt svaksynte barn ikke har blitt hensyntatt under innføring av nye læreplaner, da læreplanene inneholder mange kompetansekrav som ikke kan oppnås av blinde og sterkt svaksynte elever og derav har blitt diskriminert etter Idl § 6. Her følger det at;

Diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder eller kombinasjoner av disse grunnlagene er forbudt. Med etnisitet menes blant annet nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge og språk.

Forbudet omfatter diskriminering på grunn av eksisterende, antatte, tidligere eller fremtidige forhold som nevnt i første ledd.

Forbudet gjelder også hvis en person blir diskriminert på grunn av sin tilknytning til en annen person, og diskrimineringen skjer på grunn av forhold som nevnt i første ledd.

Med diskriminering menes direkte eller indirekte forskjellsbehandling etter §§ 7 og 8 som ikke er lovlig etter §§ 9, 10 eller 11.

Brudd på Idl. § 8

For det andre vil vi anføre at blinde og sterkt svaksynte barn ikke har blitt hensyntatt under innføring av nye læreplaner, og derav har blitt indirekte diskriminert etter Idl § 8. Her følger det at;

Med indirekte forskjellsbehandling menes enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som vil stille personer dårligere enn andre, på grunn av forhold som nevnt i § 6 første ledd.

Brudd på Idl. § 21

For det tredje vil vi anføre at Utdanningsdirektoratets brudd på Idl. § 6 og § 8, i tillegg til manglende utarbeidelse av veileder for undervisning av blinde og sterkt svaksynte elever, har ført til at denne elevgruppen ikke har fått individuell tilrettelegging etter Idl. Idl § 21. Her følger det at;

Elever og studenter med funksjonsnedsettelse ved skole- og utdanningsinstitusjoner har rett til egnet individuell tilrettelegging av lærested, undervisning, læremidler og eksamen, for å sikre likeverdige opplærings- og utdanningsmuligheter.

PÅSTAND:

Diskrimineringsnemnda uttaler at Utdanningsdirektoratet utsetter blinde og sterkt svaksynte barn, elevgruppen FTBB representerer, for diskriminering da de ikke ble hensyntatt ved innføring av de nye læreplanene, på grunnlag av at de inneholder kompetansemål som ikke er mulig å nås av blinde og sterkt svaksynte elever.

Diskrimineringsnemnda fatter vedtak om at Utdanningsdirektoratet ved å diskriminere jf Idl. § 6 og 8 utsetter gruppen blinde og sterkt svaksynte elever for diskriminering da de ikke får egnet individuell tilrettelegging av undervisning jf. Idl. § 21 og at dette rettes.